

Unitatea în diversitate a limbii române la nivel de varietate diatopică

Aliona Zgardan-Crudu

Limbajul prezintă, în general, două dimensiuni (*alteritatea* și *creativitatea*), care sunt unificate prin două universalii ale lui: *omogenitatea* și *varietatea*¹. Alteritatea corelează cu omogenitatea, iar varietatea corelează cu creativitatea. Și în cazul idiomurilor concrete – limbă, dialect, subdialect, grai, koiné – aceste două dimensiuni sunt unificate prin omogenitate și varietate.

Omogenitatea unui idiom se realizează prin utilizarea în vorbire, în procesul comunicării, a unor anumite unități lingvistice, care sunt selectate în dependență de mediul în care are loc această comunicare, de nivelul participanților la ea și de intențiile vorbitorilor. Acest fapt asigură realizarea funcțiilor de bază ale limbii, în primul rând a celei de comunicare, și exclude eventualitatea unor impedimente în procesul comunicării.

Varietatea este generată de „dimensiunea universală a creativității”². Or, orice act de comunicare presupune și introducerea *inovațiilor* de către locutor. Aceste inovații, infiltrându-se în sistemul lexico-semantic al unei limbi, devin, cu timpul, elemente funcționale omogene ale lexicului, ca și toate celelalte elemente ale limbii. În ceea ce privește *unitatea*, ca revers al *varietății*, o unitate lingvistică „absolută nu există”, se poate vorbi însă despre o „unitate în diversitate” în limbă, căci „unitatea este întotdeauna relativă”³. În consens cu aceste aserțiuni, și limba română este o unitate în diversitate, întrucât ea prezintă și „deosebiri generate de poziția geografică, de varietatea socială și de momentul vorbirii”, în sensul că același om poate prezenta diverse modalități de vorbire/exprimare: cu particularități specifice zonei sale geografice, gradului său de instruire, în funcție de starea sa într-un anumit moment al vorbirii⁴.

Spre deosebire de *unitatea* relativă a unei limbi, *varietatea* este firească, grație faptului că limba este realizată de către fiecare individ vorbitor în parte, de fiecare dată într-un mod original.

Unitatea unei limbi se menține prin omogenitatea și prin continuitatea ei, realizate în diacronie și atestate în sincronie. Unitatea limbii române rezultă din

¹ Eugen Coșeriu, *Competența lingvistică*, în *Prelegeri și conferințe*, supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XXXIII, seria A, Lingvistică, Iași, 1994, p. 38.

² *Ibidem*, p. 38.

³ Eugen Coșeriu, *Unitatea limbii române – planuri și criterii*, în vol. *Limba română și varietățile ei locale*, București, 1995, p. 17.

⁴ Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Varietatea limbii române*, în vol. *Limba română și varietățile ei locale*, București, 1995, p. 21.

existența și evoluția diacronică a subsistemelor ei fonematic, morfematic, lexematic, orientate spre constituirea unui sistem funcțional unitar, plus competență în procesul comunicării în orice secțiune cronologică, luată izolat.

Este bine cunoscut faptul că omogenitățile se nasc, contrar varietăților, grație alterității: „[...] nu trebuie să uităm, zicea Sextil Pușcariu, că limba împlinește un rol social, care și el ne silește să rămânem, când vorbim, în marginile tradiției, să întrebuițăm cuvintele, formele și rostirea pe care le-ar întrebuița interlocutorul nostru dacă ne-ar vorbi. Astfel se creează la o națiune o mentalitate comună care face ca multe din expresiile figurate cu care fiecare din noi îmbogățim – în măsură mai mare sau mai mică – acest patrimoniu, să fie ușor înțelese și bucuros adoptate de conaționali. Așa se naște, cu timpul, din inovațiile primite de colectivitate și din materialul lingvistic interpretat din nou, suma aceea de particularități, care alcătuiesc structura internă a unei limbi și care, la rândul ei, mărește coeziunea între membrii aceleiași națiuni”⁵. În ceea ce privește alteritatea, trebuie să ținem cont de faptul că limba este a tuturor, deci vorbim pentru a fi înțeleși.

Se știe, omogenitățile sunt de mai multe tipuri, în dependență de sfera în care se realizează: *omogenități în sens diatopic*, numite *dialecte*, *omogenități în sens socio-cultural*, *diastratice*, numite *nivele de limbă*, și *omogenități în sens diafazic*, numite *stiluri de limbă*⁶. Omogenitățile diastratice presupun existența unui ansamblu de diferențe socio-culturale, prezente în interiorul unui grup social. De aici rezultă că limba inserează mai multe variante sociale, numite *sociolecte*. Acestea constituie obiectul de studiu al sociolingvisticii. Pe plan diatopic, sociolectului i-ar corespunde dialectul. Omogenitățile diafazice implică stratificarea funcțional-stilistică a vocabularului unei limbi, delimitarea domeniilor de utilizare a unităților de limbă. Omogenitățile în sens diatopic sunt determinate de varietatea lingvistică generată de o serie de factori de ordin teritorial. Este vorba, în acest caz, despre variantele geografice ale unei limbi, care constituie obiectul dialectologiei. Așadar, limba prezintă și o omogenitate determinată de existența, în interiorul ei, a dialectelor, care îi conferă statutul de unitate în diversitate. Acest statut se realizează prin interferența a doi factori: pe de o parte, factorul *diversitate*, rezultat din existența mai multor omogenități, enumerate mai sus, precum și a creativității, iar pe de altă parte, factorul *unitate*, rezultat din existența alterității și a competențelor lingvistice, de care dau dovadă vorbitorii limbii române atunci când realizează o comunicare, indiferent de varietatea limbajului – diatopică, diafazică sau diastratică. Existența diversității în interiorul unei limbi, în general, și în interiorul limbii române, în particular, se racordează la existența diversității în natură, diversitate la nivel de indivizi, de obiecte, de

⁵ Sextil Pușcariu, *Limba română. Privire generală*. Vol. I, București, 1940.

⁶ Eugen Coșeriu, *Unitatea limbii române – planuri și criterii*, în „Limba Română”, 5-6/1994, p. 9.

fenomene etc., iar existența unității vine în susținerea ideii de coeziune la nivel de popor, coeziune care se produce și prin lipsa impedimentelor de factură lingvistică, în procesul comunicării, materializată prin alteritate și anumite competențe lingvistice. Sistemul lingvistic este determinat din punct de vedere istoric și aparține unei comunități determinate, care s-a format în istorie. Competența este ceea ce numim limbă și se prezintă în mod diferit în diferite comunități lingvistice. Avem *competență elocuțională*, ceea ce înseamnă a ști să vorbești în general, nu într-o limbă anumită, *competență idiomatică* – a ști o limbă, și *competență expresivă* – a ști să vorbești în situații determinate, despre anumite lucruri, cu anumite persoane⁷. În ceea ce privește competența elocuțională, ea nu poate servi drept suport în susținerea ideii de unitate în diversitate a unei limbi. Or, considerăm că ea este, mai degrabă, un fenomen fiziologic sau biologic, la nivel de abilitate în cazul unui individ sănătos fizic și mintal. Competența expresivă și competența idiomatică corelează însă cu conceptul de alteritate și de unitate, de coeziune atunci când vizăm limba ca pe un fenomen care implică solidaritate, comuniune, activitate. Competența idiomatică presupune cunoașterea unei limbi în general și utilizarea ei în comunicare, înlăturându-se, în felul acesta, eventualitatea existenței unei bariere în comunicare, cauzată de necunoașterea unei limbi anumite. Fiecare vorbitor de o anumită limbă posedă, implicit, competența idiomatică prin faptul că știe să vorbească această limbă, să elaboreze un mesaj în această limbă. Competența expresivă este în consens cu așa-numitele *roluri sociale* ale personalității. Or, după cum am mai spus, vorbim, de fiecare dată, pe înțelesul fiecărui interlocutor – în dependență de circumstanțe, de scopul comunicării, de intenția pe care o punem la baza acestei comunicări. Deci, atunci când comunicăm vom rămâne în limitele tradiției despre care vorbea S. Pușcariu, pentru a fi înțeleși, pentru a asigura realizarea funcțiilor limbii în comunicare, pentru a evita impedimentele condiționate de neglijarea alterității – prin înfăptuirea și a unei expresivități, căci fiecare dintre noi reproducem limba, atunci când o actualizăm în vorbire, îmbogățind-o cu partea noastră de inedit, de individualitate, pe care o adăugăm la tradiție. Evident, partea de cunoscut, de tradiție este mai mare decât partea de nouitate, de inefabil pe care o aduce fiecare dintre noi.

La nivel de varietate diatopică, dacoromâna este constituită, după cum bine știm cu toții, din cele cinci subdialecte, care și ele, la rândul lor, prezintă mai multe graiuri, caracterizate prin particularități fonetice, lexicale, gramaticale (morfologice, sintactice). Existența varietății nu poate fi contestată, la fel cum nu poate fi contestată nici existența unității. Varietatea se atestă la o elementară confruntare a faptelor de limbă, luate la nivel de sistem, mai ales fonetic și lexical. Unitatea este incontestabilă și are drept argument viabil faptul că fiecare

⁷ Eugen Coșeriu, *Competența lingvistică*, în *Prelegeri și conferințe*, supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XXXIII, seria A, Lingvistică, Iași, 1994, p. 33.

dintre noi avem competență idiomatică, adică ne înțelegem atunci când comunicăm, indiferent de faptul dacă vorbim cu anumite particularități (fonetice, lexicale gramaticale), specifice unui anumit idiom (subdialect, grai) sau fără aceste particularități. Deși depășită, ieșită din vogă ideea, îmi asum riscul să estimez, întru susținerea celor comunicate în acest context, faptul că nu ne paște pericolul să ajungem să nu ne înțelegem vreodată.

Despre unitatea lingvistică și raportul ei cu istoria națională, E. Coșeriu estimea următoarele: „Fără îndoială, putem deosebi trei tipuri de unități:

1. o unitate pur lingvistică, o unitate de limbă;
2. o unitate națională care nu este numai unitate de limbă, ci implică și o unitate de tradiții culturale, de obiceiuri, de datini, de istorie comună;
3. o unitate politică, adică unitatea unui stat.”⁸.

În continuare, se afirmă că baza și expresia unității naționale este unitatea lingvistică, iar unitatea națională este baza și expresia unității politice. Deci, în stabilirea oportunităților în definirea unei națiuni se ajunge la concluzia că factorul constitutiv al națiunii și al statului este limba.

Considerăm că unitatea limbii române nu poate fi estompată. Varietatea, cu sensul de diversitate, este folosită, în unele cazuri, în scopuri speculative, pentru a ilustra ideea de diversitate a idiomurilor românești, atunci când se încearcă a se demonstra că există deosebire la nivel de tradiție, de limbă. Este important să se știe că nu se poate vorbi în nici un caz despre varietate dacă problema nu se abordează în sistem – varietatea există ca un aspect al unității și diversității limbii și unitatea este un aspect al varietății și diversității atunci când se vorbește despre o limbă în general și despre limba română în special.

L'unité dans la diversité de la langue roumaine au niveau de la variété diatopique

La langue présente deux dimensions – l'altérité et la créativité unifiées par ses deux universaux: l'homogénéité et la variété. L'homogénéité de la langue roumaine, comme celle des autres langues, se réalise sous différents aspects: à sens diatopique, à sens socioculturel, à sens diaphasique. La variété du langage dérive du fait qu'il est réalisé par chaque individu, par chaque parlant séparément; ceux-ci enrichissent le vocabulaire avec de nouveaux mots, sens, expressions etc. L'homogénéité à sens diatopique suppose l'existence de plusieurs dialectes, sousdialectes, patois au sein d'une langue. Dans ce cas, le roumain présente, au niveau de la variété diatopique, une grande unité dans la diversité, par l'existence des idiomes qui lui sont subordonnés. Son unité est soutenue par la possession des compétences idiomatiques de ses parlants et par l'existence de l'altérité.

⁸ Eugen Coșeriu, *Unitate lingvistică – unitate națională*, în *Prelegeri și conferințe*, supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XXXIII, seria A, Lingvistică, Iași, 1994, p. 182.